

Ivan Cankar: Bobi

Sedela sva o mraku v krčmi, edina gosta. Zunaj je zvonilo in potrkavalo prazniku v pozdrav. Molčala sva, ker sva obadva čutila, da bi se ob prvi besedi izlila grenkoba, prej zaklenjena, iz srca v srce; vzkliknila bi, zavzdihnila, slajša bi ne bila.

Prišel je postrežnik, da bi napravil luč; moj drug mu je nejevoljen odmahnil.

„Ne prižigaj! “

Nato se je okrenil k meni.

„Ob takih večerih, kakor je nocojšnji, me luč skeli – prav do neznosne telesne bolečine; zdi se mi, da mi sije v vest in v spomin, da zbadajo tenki žarki, tenke svetle iglice, v vse kote srca ... takrat zaskeli, kar je bilo že zdavnaj zaceljeno in pozabljeno ...

Zgodaj je še, do jutra bova samotarila po teh krajih, kjer ni veselja; čemu bi molčala? Udušilo bi naju pred polnočjo. Bolje je, da se pogovarjava s samoto in s spomini; samota ne bo nič tesnejša, nič svetlejši ne bodo spomini – ampak besede so kakor gladek tir, po njem beže ure v daljavo ...

Jaz sem drugače vesel človek, nisem zlovoljen tudi ob belem dnevu, ne ob glasnem delavniku. Morda zapoje včasih spomin kakor daljna pesem, ampak to je hip – in solnce sije. Ti, ki hraniš bridkost, o kateri te ne vprašam, ti si v mraku brez jutra in poldneva in brez črne noči. Včasih zahrepenim po tem mraku: spomini se zlijejo v eno samo kesanje; srce je žalostno, a mirno je.

Kadar se bližajo prazniki, mi trkajo na okno spomini; zmerom močnejše. Na predvečer praznika pa se prikažejo, prav natanko jih razločim ob oknu, kakor tenke bele roke in velike strmeče oči. Bežim – ubežati ne morem ...

Sam ne vem, odkod to čudno naključje, da je vse, kar sem kdaj storil nizkotnega in sramotnega, tesno združeno s prazniki; s katerimikoli: z Božičem, z Veliko nočjo, celo s pustno nedeljo. In tudi to je čudno, da najhujši in najgrenkejši spomini ne očitajo tistih velikih, očitnih grehov ... tistih namreč, ki ne šepetajo v tihem srcu, temveč kriče na javni cesti. Ne bole me nič, ne sramujem se jih, komaj da mislim nanje. Da sem ubil nedolžnega človeka, ne hodil bi me strašit na sveti večer; pač pa bi prišel potrkat na okno berač, ki sem ga ozmerjal, ko me je prosil kruha.

Spomini niso zmerom enaki, malokdaj se ponavljajo. Najgrenkejši so tisti, ki priromajo nenadoma iz daljne daljave, iz zgodnje mladosti. Tako se mi včasih zdi, kakor da bi – o mraku, pred praznikom – odprl duri svoje izbe in bi sedel v kotu, napol v temi, čisto sključen, ves zaprašen človek, ter bi strmel izpod čela name z velikimi očmi. „Dolgo sem hodil, zdaj sem prišel – ali se več ne spominjaš?“ –

En sam spomin, še izza otroških let, se je bil povrnil nocoj že vtretjič. Prikazal se mi je bil prvokrat lani osorej, nato letos pred pustno nedeljo. Pil mi je kri kakor nobeden pred njim. Ni me izpustil dan in noč, niti minute; in čudno je – tudi jaz ga nisem izpustil; bila sva kakor v tesnem objemu; napol poljubovaje se, napol življenje sesaje. Ko se je usmilil, napil se dovolj krvi in je izginila izpred okna tudi senca njegova, sem legel bolan na posteljo in sem se obrnil v zid.

Stvar je, če jo pretehtaš na dlani, malenkostna in brezpomembna, komaj pripovedovanja vredna. Gode se take reči vsako uro in minuto; in dan za dnem bi bil vsak svetnik stokrat hudodelec, če imenujem hudodelstvo, kar sem storil. Pa vendar ni popil grešnik pod vislicami pol kozarca mojega trpljenja ...

Takrat sem bil še otrok. Hodil sem v ljudsko šolo in sem bil slab učenec, najbrž zategadelj, ker so me doma strahovito razvajali. Gospodar sem bil hiše in ljudi; vsi, od matere do pastirja, so se tresli pred menoj, pred mojim krikom in jokom. Drugače pa lahko prisežem, da nisem bil v srcu hudoben. Moja beseda je bila od nekdaj zapoved in zato sem bil pač uverjen, da je tako popolnoma prirodno in pravično. Bog vedi, kje bi se bila ustavila objestnost, da nisem ob pravem času zapravlil doma do zadnje lehe ter se vzdramil v življenju.

Slab učenec sem bil, pa sem si izbral tovariša, da mi je pisal naloge in da sem se učil ž njim, če se mi je zazdelo. Zahajal je k nam vsak popoldan, malical je z nami, nato pa sva se igrala in včasih tudi učila, posebno če je deževalo, da nisva mogla na vrt. Vse moje hudobne muhe je prenašal z vdano potrpežljivostjo, tako da sem bil včasih jezen do solz ... zakaj ni udaril? ... Slaboten, plah fant je bil, zelo slabo oblečen; poleti bos in golorok, pozimi zavil v zakrpano predolgo suknjo, ki se mi je zdela strašno smešna. Spominjam se, da sem oblekel nekoč tisto suknjo ter se valjal ž njo po snegu, on pa je stal tam napol nag, na jok mu je bilo in tresel se je od mraza ...

Njegovi domači so bili kajžarji s klanca, siromaki, da se Bogu usmili. Kadar sem bil dobre volje, sem ga vprašal, kaj da je kosil; vselej, petek in svetek, je odgovoril: „Močnik!“ In če sem bil še boljše volje, sem ga izpraševal nadalje: „Pa kakšen močnik?“ „Koruzen močnik!“ – „Pa hudo zabeljen?“ – Na to ni več odgovoril, jaz pa sem bil jezen, da mi ni pljunil v obraz. Nekoč je prišla njegova mati, suhotna, drobna ženska, ki ji pač ni bilo več nego trideset let, pa je bila starka po nagubanih licih in sključenem hrbtu. Prišla je kakor beračica; s tihimi koraki je stopila v vežo, ozirala se je plaho na desno, na levo. Midva sva stala kraj vrta in sva gledala; jaz sem se natihem smejal tisti ponižni plahosti, on pa se je tako tresel, ne vem čemu, da so mu zobje šklepetali. Nenadoma je vzkliknil – ali je zajokal, ali je zavrnil – in že je bil preko plotu; mati mu je odmahovala z obema rokama in je bila očitno v velikem strahu; nato sta obadva izginila v vežo. Ko se je vrnil od druge strani, se mi je zdelo, da ima rdeče oči; prišla je bila pač beračica, najbrž za koruzni močnik, njega pa je bilo sram; morda je doma jokal, da naj ne pride več, zakaj nikoli več je nisem videl ...

Tisto, kar je ostalo v srcu na vekomaj, pa se je zgodilo nekoč ob žegnanju. Posebna prilika je bila, stoletnico farne cerkve so menda praznovali; zakaj vsa fara je bila kakor v sladki omotici, mlaje in kolone so postavljali, potrkavalo je na fari in na podružnicah že nedeljo poprej; in po vsej dolini je dišalo ves teden in zmerom močnejše po cvrtju in pecivu ...

Ampak ne tako ... drugače sem ti mislil povedati. – Ko je prvokrat potrkal spomin na okno in mi je gledal v oči vso dolgo noč, nisem videl sebe, ne doline, ne mlajev in ne zelenih kolon, temveč samo njega sem videl in vse njegove misli, še tiste, ki jih morda sam ni razločno občutil ... Po davnodavnem času je prišel nenadoma v mojo izbo, skozi zaklenjene duri je prišel, Bog vedi kako; in je sedel tam, prav tako majhen, plah in bledikast kakor nekdaj in prav tako oblečen; celo tisto predolgo zakrpano suknjo je imel ogrnjeno, dasi je bilo gorko zunaj; mirno je sedel, ko me je ugleдал, samo z glavo je pokimal in je molčal ...

Na jesen je bilo tisto veliko žegnanje. Gorka jesen je bila, tako lepa, kakor je nisem doživel pozneje nikoli. Včasih je malo porosilo iz belih oblakov, zato da ni bilo prahu na cesarski cesti in da ni zadremalo dišeče življenje, ki je žehnelo iz polja in senožeti ... Jaz vem, da bi spomin ne bil tako grenak, da je takrat deževalo od sivega neba in da se je prelivalo blato po dolini ...

Sladak, ves blagodišeč večer je bil, praznikov predvečer; s Petrom – Peter mu je bilo namreč ime – sva hodila do poznega mraka po dolini, še ko je odzvonilo angelsko češčenje; nebo se mi je zdelo tako visoko kakor nikoli in čisto je bilo, da so se komaj zvezde razločile; s hriba so grmeli možnarji, mlaji so bili že postavljeni, fantje so stali v gručah in so prepevali. Šele pod nočjo, ko so bila okna že svetla in zagrnjena, sem se vračal truden domov.

Tudi Peter se je napotil v klanec. Hitro je šel, nič truden ni bil; gledal je veselo in svetlo, celo lica, tista suha, so bila narahlo zardela. Tako se mi zdi; in tudi se mi zdi, da že takrat ni čutil ostrega kamenja na klancu, ni videl tiste črne lesene bajte in ne prazne, zatohle izbe, v katero je stopil. Kajti že takrat so bile prelepe sanje v njegovem srcu. Namreč sanje o bobih ...

Ali nikoli nisi občutil, da je greh zoper naturo, če so otroške sanje goljufane? V srcu ostanejo zmerom, do zadnjega dne, kakor žolč in pelin; ne premaga jih nobeno zrelo veselje in tudi ne nobeno zrelo razočaranje; pa da bi življenje odprlo sam paradíž – nenadoma bi prikipele izpod cvetja, grenak studenec ... Kaj naše razočaranje starcev, kaj naše spoznanje! Beseda več na popisanem papirju! ... Razočaranje otroka pa je prvotno besedilo vsega življenja; morda se po dolgem romanju izpremeni ali zabriše posamezna beseda, morda se malo predrugači slog – ampak prvotno besedilo ostane in je vsem očitno ...

Tisti večer, v sanjah Petrovih, je bila napisana prva beseda.

„Kod si hodil do noči?“ je vprašala mati.

„Z Mihčetom sem bil!“

Mati je položila na mizo kos kruha, ki je bil tako tenak in droben, da bi ga bil Peter lahko stisnil in skrnil v pesti, kakor je bila majhna.

„Saj si morda že tam večerjal!“ je rekla mati.

Peter ni odgovoril nič, v treh grižljajih je pojedel kruh, ker je bil lačen; nato je legel. Zakaj sanje bi bile zbežale, da je izpregovoril.

Široka blazina je ležala na tleh; tam so že spale Petrove male sestre. Odel se je s starim materinim krilom, do spanja pa mu ni bilo; okno je bilo odprto, zvezde so sijale v izbo, od fare je še potrkalvalo – mehka, sladka pesem kakor o daljnem paradížu. In s tiho pesmijo, s tihimi koraki se je napotil Peter v paradíž; zatisnil je oči in se je smehljal ...

Vzbudil ga je oče, ki je stopil v izbo s trdim korakom.

„Kaj se že spet cmeriš?“ je odgovoril mater, ki je klečala pred posteljo. „Bolje ne bo, ne z molitvijo, ne s kletvijo; drugim bob in špehovko – nam kamen; tako je pač zapisano!“

Peter je zavzdihnil; in le počasi, le natihoma in plaho so se vračale sanje ...

Vzbudilo ga je glasno zvonjenje; potrkalvalo in zvonilo je od fare in od podružnic, ves zrak, od neba do zemlje, je bil kakor ena sama vesela, vse sladkosti oznanjujoča pesem.

Peter se je ozrl – svetel dan je že bil. Urno je vstal, oblekel se je ter si nato mukoma obuval stare Mihčetove škornje, ki so ga boleli, ker je hodil ob delavnikih bos. Nato je popil kavo, gorko sivkasto vodo, ter pojedel svoj delež soržičnega kruha, ki je bil tisto jutro manjši nego druge dni.

„Saj se boš še najedel, ne bo ti sile danes!“ se je nasmehnila mati.

„Ne bo mi sile!“ se je nasmehnil tudi Peter. „Kar po maši pojdem tja!“

„Pa robec vzemi s seboj, da boš zavil!“ je rekla mati.

Peter je spravil v žep velik pisan robec.

„Nikar ne jej preveč, Peter!“ je prosila najmlajša sestra, ki je komaj šele izpregovorila. „Ne jej preveč, da bo kaj ostalo!“

Peter se je smejal in je bil ves vesel.

„Največji bob prinesem tebi, Francka, in še s cukrom bo potresen!“

„Pa kmalu pridi, ne mudi se brez potrebe!“ je zaklicala mati še na pragu za njim.

Šel je v cerkev s tako lahkimi koraki, kakor da bi ne nosil nerodnih čevljev. Vse je bilo lepše in bolj nedeljsko nego kdaj poprej – nebo, visoko razpeto, s tenkimi belimi oblaki kakor z jablanovim cvetjem posuto; ljudje, glasni in veseli, prazniško oblečeni, sami svatje; in vriskajoče petje zvonov.

Kasno je prišel; cerkev je bila že natlačena, in kakor je bil droban in gibek, se je s težavo preril pred oltar. Stopil je na prste in je visoko vzdignil glavo, da bi videl Mihčeta; ugledal ga je na drugi strani, skoro že med belimi dekletji; tik pred oltarjem je stal, gosposko je bil oblečen, svetli kodri so bili počesani kakor za prvo sveto obhajilo in obraz sam, rdeč in nežen, je bil kakor dekliški. Peter je gledal nanj z velikimi, svetlimi očmi. Takrat in do konca maše je bilo njegovo srce čisto in vse polno ljubezni.

Po maši je stal Peter v gneči pred cerkvijo, da bi videl Mihčeta. „Morda poreče: Pojdi z menoj, da boš kosil pri nas! In šel bi ž njim, gosposkim, po cesarski cesti, med ljudmi ...“

Mihče je prišel z očetom in teto iz zakristije. Voz je čakal, sedli so in prah se je vzdignil za njimi.

Ljudje so se razšli in porazgubili, cesta je bila že prazna, ko se je Peter napatil. Iz hiš je prijetno dišalo po gorkih bobih, šele iz ponve zajetih, in po mastnem rumenem cvrtju; celo vilice in nože je slišal in vesele glasove. Mudilo se mu je in vendar ni hitel; noge same niso hotele – nenadoma so bile vse težke in nerodne, zboleli so ga tesni čevlji. In zaželelo se mu je, da bi že rajši bil tam, da bi že sedel za mizo in da bi ne bilo te dolge, bele, vroče ceste.

Ko je ugledal hišo, belo in visoko, je postal ter pomislil. Hiša se mu je zazdela nenadoma vsa gosposka, tuja, kakor izprašujoča: „Kaj pa bi ti v paradizu, berač, sin beračev?“

In je ukrenil:

„Ne pojdem v vežo pri velikih vratih, ne spodobilo bi se danes, ko je tak praznik in je tam veliko ljudi; preko vrta pojdem, pa pri malih durih!“

Šel je na vrt; pa tudi vrt, znanec in tovariš njegov, se mu je zdel ves mrk in neprijazen; temno je gledalo drevje nanj in ga ni pozdravljalo.

„Kaj pa bi ti, berač, beračev sin, na tem gosposkem vrtu?“

Po ozkih stopnicah je šel, stopil je v vežo pri tistih durih, kjer prihajajo posli, popotniki in berači.

Iz kuhinje je sladko šumelo in dišalo; lonci so ropotali, ponve so žvenketale, urni, drobni koraki so hiteli, duri so se odpirale in zapirale. Peter je stal in ni vedel kam. Bilo mu je, kakor da je stopil v popolnoma tujo hišo – odkril bi se v veži ter molil očenaš za vbogajme.

Sram ga je bilo. Duri so se urno odprle, v vežo je stopila gospa sama, vsa rdeča in potna, belo pečico na glavi, bel predpasnik prevezan.

„Kaj pa ti, Peter?“ je rekla, šumela je mimo, druge duri so se odprle in zaprle.

„Samo da me je videla!“ se je razveselil Peter. „Povedala bo in bo vse storila; čakal bom, saj ni treba, da bi bil prvi na vrsti!“

In je čakal.

Prišla je iz kuhinje dekla s skledami in krožniki in se je vrnila; prišla je iz kleti hišna s steklenicami in se je vrnila; Peter se je stisnil k zidu, da bi nikomur ne bil napoti, in je čakal.

„Kosijo, pokosili bodo!” ga je izpreletelo. „Sam bi moral povedati Mihčetu, pa kako bi mu povedal, ko je tam?”

Stopil je bliže, da bi ga videli iz izbe, če bi hišna odprla duri. „Kakor berač,” je pomislil, „ki stoji v krčmi pred durmi, kadar je svatba in ga nejevoljni odrivajo pijani svatje!”

Nič ni bil lačen, še do rumenih bobov mu je bilo komaj. Srce pa mu je bilo težko, tiščalo ga je k tlom.

Spomnil se je Francke, male Francke, ki je šele dobro izpregovorila.

„Ne jej preveč, Peter, ne jej preveč, da bo kaj ostalo!” Spomnil se je matere.

„Vzemi robec, Peter, da boš zavil!”

In cerkve se je spomnil, Mihčetovega dekliškega obraza.

„Glej, pozabil je name, pozabil je na berača, sina beračevega! ”

„Kaj pa stojiš tukaj in muliš?” je zaklicala hišna, ker je bil stopil preblizu duri.

Sam Bog je hotel, da je bil stopil preblizu. Takrat ga je ugledal Mihče, ki je sedel za mizo, pod vratom bel prtč, ves obraz svetel, ustnice omaščene od pečenke in bobov ... Takrat, Bog se usmili, sem ga ugledal, ko je stal v veži, majhen in plah, v zakrpani obleki in nerodnih tesnih čevljih, oči velike in bleščeče – in velik robec v žepu; zdaj se mi zdi, da sem natanko vedel o tistem velikem pisanem robcu, ki je bil za bobbe in špehovko pripravljen. V roki sem držal velik, še gorak, s cukrom potresen bob, zamahnil sem in sem ga zalučil proti durim. Videl sem natanko, še nocoj vidim, da je letel tik mimo Petrovega lica, da se ga je najbrž narahlo dotaknil ter se nato zakotalil po veži. In hišna je zaprla duri.

Tako je bilo.

Jaz sem se smejal in vsi so se smejali ter so rekli, da sem razposajen ...

Peter je stal in strmел. Nato je šel počasi, s težkimi nogami in sklonjenim hrbtom preko veže, pobral je bob, nikamor ni več pogledal in nič več ni čakal. Na vrt je stopil, stopil je na cesto, nameril se je v klanec.

„Ne jej preveč, Peter, da bo kaj ostalo!”

„Vzemi robec, Peter, da boš zavil!”

„Največji bob prinesem tebi, Francka, in s cukrom bo potresen!”

Pod klancem je postal, hudo je bil truden.

„Ne pojdem domov ... v gozd pojdem ... pa zmerom dalje, dokler ne pridem do Ljubljane. Tam so drugačni ljudje, visoke hiše so tam, tudi škof je tam ... In kadar bi imel vsega zadosti, bi se povrnil velik gospod in bi rekel: „Tako se je zgodilo, pa sem šel, da vam prinesem bobov polno skledo in celo špehovko!”

Krenil je v senožet, tam pa je legel v travo, ker je bil truden; v travo je skrtil obraz in je zajokal. Tiha senožet ga je slišala in slišal sem ga jaz ... nocoj, ko se prvokrat zapeli zvonovi ...

Ne v gozd ni šel in ne v Ljubljano; obrisal si je solze, da bi jih ljudje ne videli, in se je vrnil v klanec.

Na pragu je stala mati.

„Kako je bilo, Peter? Kaj nisi nič prinesel?”

Na prag je prišla Francka.

„Kaj nisi nič prinesel, Peter?“

Peter se je nasmehnil.

„Kakor sem rekel, Francka, tako sem storil. Prinesel sem ti največji bob, še s cukrom je potresen!“

Dal ji je bob, blagodišeč, rumen, s cukrom potresen.

„Jedel sem, mati, in pil; vzeti pa nisem mogel, veliko gospode je bilo tam!“

„Res bi se ne spodobilo!“ je rekla mati. „Samo da si jedel in pil! ... Oče je prinesel pečenke od Stržinarjevih, pa te nismo čakali!“

Peter je stopil v izbo. Na mizi so bili še krožniki in na očetovem je ležala lepa mastna kost.

Sedel je na posteljo, roke je uprl ob kolena, glava mu je klonila globoko in mrzel pot mu je prilil na čelo. Lačen je bil. –

Tako sem ga videl nocoj, ko so prvič zapeli glasovi. Ugledal sem ga lani osorej in letos pred pustno nedeljo. Takrat, ko je stal v veži in potem ko je sedel na postelji, ni imel tiste dolge zakrpane suknje. Nocoj jo je imel, ko sem ga ugledal v mraku v svoji izbi; preromal je pač dolgo pot in noči so hladne ...